

UNIVERZITA KONŠTANTÍNA FILOZOFA V NITRE
FAKULTA STREDOEURÓPSKYCH ŠTÚDIÍ

BAKALÁRSKA PRÁCA

**UNIVERZITA KONŠTANTÍNA FILOZOFA V NITRE
FAKULTA STREDOEURÓPSKÝCH ŠTÚDIÍ**

KULTÚRA A HODNOTY, KULTÚRA A CIVILIZÁCIA

Bakalárska práca

Študijný program: Stredoeurópska areálová kultúra

Školiace pracovisko: Katedra areálových kultúr

Školiteľ: PhDr. Štefan Németh, PhD.

Nitra 2010

Marta JELÍNKOVÁ

Chcela by som veľmi pekne poďakovať môjmu pedagógovi a školiteľovi PhDr. Štefanovi Némethovi, PhD., ktorý mi napriek svojej pracovnej vytáženosti venoval svoj vzácny čas a priestor a poskytol mi cenné rady pri vypracovaní mojej bakalárskej práce.

ABSTRAKT

JELÍNKOVÁ, Marta: Kultúra a hodnoty, kultúra a civilizácia (Bakalárska práca) / Jelínková Marta, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Fakulta Stredoeurópskych štúdií, Katedra areálových kultúr, odbor: Stredoeurópska areálová kultúra.

Školiteľ: PhDr. Štefan Németh, PhD.

V úvode práce sa venujeme pojmu kultúra, jeho chápaniu v dejinách filozofie, ako aj hodnotovým orientáciám tohto pojmu. Bakalárska práca je teoretického zamerania a pozostáva z dvoch kapitol. Cieľom našej práce je objasniť vzájomný vzťah kultúry a hodnotových noriem a sociálno-historickej podmienenosti ich vzájomného ovplyvňovania. Poukazujeme na rozdielne chápanie pojmov kultúra a civilizácia, človeka ako samotného tvorcu kultúry, a zároveň sa zamýšľame nad budúcim vývojom a možnosťami nových riešení problémov súčasnej civilizácie.

Kľúčové slová: človek, príroda, kultúra, hodnoty, spoločnosť, civilizácia, konzumná kultúra, ekológia

ABSTRACT

JELÍNKOVÁ, Marta: Culture and values, culture and civilization (Bachelor thesis) / Jelínková Marta, Constantine the Philosopher University, Faculty of Central European Studies, Department of Areal Cultures, Specialization: Central-European Areal Culture Consultant: PhDr. Štefan Németh, PhD.

In the introduction we deal with the concept of culture, with its understanding in the history of philosophy, as well as with the value aspects of this notion. The thesis is based on theoretical approach consisting of two parts. The aim of our work is to clarify mutual relationship between culture and value standards and socio-historical interdependence of their reciprocal influence. We point at different understanding of concepts of culture and civilization, of man as the very creator of culture. At the same time, we reflect on the future development and opportunities of new solutions to the current existing problems of civilization.

Key words: man, nature, culture, values, society, civilization, consumer culture, ecology

Obsah

Úvod.....	7
1 Kultúra a hodnoty	8
1.1 Pojem kultúra	8
1.2 Reflexia pojmu kultúry v dejinách filozofie	10
1.3 Človek ako tvorca kultúry	15
1.4 Hodnotové orientácie	17
1.5 Vzájomný vzťah kultúry a hodnôt	22
2 Kultúra a civilizácia	27
2.1 Pojmy kultúra a civilizácia	27
2.2 Teoretické koncepcie civilizácie	28
2.3 Stret civilizácií S. P. Huntingtona	29
2.4 Budúci vývoj civilizácie	30
Záver	31
Zoznam použitej literatúry	32

Úvod

V súčasnosti sme svedkami stále častejších vzájomných stretov rôznych kultúr. S týmto javom sa stretávame tak na pôde starej Európy, modernej Ameriky či priemyselne expandujúcej Ázie. Predávame si nadobudnuté poznatky, spoznávame vzájomne svoje tradície, jazyk, históriu krajín a národov, ktoré tu spolu s nami žijú. Obývame spolu jednu planétu, avšak hovoríme množstvom rôznych jazykov, máme rozdielne životné štýly a vyznávame odlišné hodnoty. Je veľmi dôležité, aby sme sa pokúsili vzájomne sa nielen dorozumieť, ale si aj porozumieť, ako krajina krajine, ako národ národu či ako človek človeku. Potrebujeme sa vzájomne spoznávať a naučiť sa vzájomnej tolerancii, žiť s vedomím, že okrem tej našej kultúry sú tu mnohé ďalšie, ktoré tento svet takisto nesmierne obohacujú.

V tejto práci sa budeme zaoberať pojmami kultúra, hodnoty a civilizácia a ich vzájomnou historickou previazanosťou. Našu pozornosť venujeme najmä pojmu kultúra, jeho rôznorodému chápaniu, ako aj hodnotovým normám, ktoré s týmto termínom bezprostredne súvisia. Zároveň sa na pojem kultúra pozrieme z hľadiska filozofie i kulturológie a uvedieme odlišné koncepcie chápania tohto pojmu jednotlivými predstaviteľmi. Keďže sa pojem kultúra častokrát zamieňa s pojmom civilizácia, podáme i výklad rozdielu v chápaní a používaní týchto dvoch pojmov. Práca je rozdelená do dvoch kapitol. V prvej kapitole objasňujeme samotný vznik a vymedzenie pojmu kultúra a uvádzame náš pohľad na tento termín z hľadiska dejín filozofie. Venujeme sa výkladu hodnotových orientácií pojmu kultúra, ich vzájomnému vzťahu, ovplyvňovaniu a premenami v dôsledku neustálych životných zmien. V druhej kapitole objasňujeme rozdielne chápanie a používanie pojmov kultúra a civilizácia a približujeme pôvod ich vzájomného zamieňania sa. Zároveň sa zaoberáme budúcim vývojom a prinášame možné spôsoby riešenia konfliktov, ktoré nám hrozia pri nedostatočnej vzájomnej tolerancii medzi národmi či krajinami. Vzhľadom na súčasné technologické možnosti, ako aj ohrozenie ľudskej populácie a životného prostredia planéty už nie je čas na riešenie problémov samostatne. Dnes patrí svet jednoznačne vzájomnej spolupráci medzi krajinami a národmi, je potrebné participovať na spoluvytváraní životaschopných podmienok pre nás všetkých. na Zemi. Sme spoluzodpovední za to, ako žijeme, kde žijeme a čo po nás ďalším generáciám zanecháme.

1 Kultúra a hodnoty

1.1 Pojem kultúra

S pojmom kultúra sa stretávame už v období antiky. Pochádza z latinského slova *colo, colere*, ktoré pôvodne označovalo obrábanie pôdy. Jednou z prvých dochovaných prác o poľnohospodárstve je *De agricultura*, ktorej autorom je Marcus Porcius Cato. Avšak prvý tento termín v zmysle rozvoja ľudského ducha použil rímsky rečník Marcus Tullius Cicero: „A aby som zostal pri tom istom prirovnaní – ako pole hociako úrodné nemôže priniesť plody, ak sa neobrába, tak to nemôžu ani duše bez vzdelania. Jedno bez druhého jednoducho nemôže byť. A vzdelávať duše pomáha filozofia“¹. Kultivovanie ľudského ducha a rozumových schopností prirovnáva k trpezlivej práci roľníka, ktorý sa stará - kultivuje svoju pôdu. Cestu k sebazdokonaľovaniu osobnosti videl vo vzdelávaní, ktoré podľa Ciceróna poskytovala práve filozofia.

Postupne sa pojem kultúra začína objavovať v takmer všetkých európskych jazykoch, avšak s jeho používaním sa viac stretávame v zmysle učnosti a výchovy človeka. V. M. Mežujev uvádza, že podľa nemeckého lingvistu I. Niedermanna bol tento termín až do 18. storočia používaný v slovných spojeniach, ktoré označovali funkciu niečoho: 1. *cultura juris* - vypracovanie pravidiel správania, 2. *cultura scientiae* - nadobudnutie poznatkov, skúseností, 3. *cultura litterarum* – zdokonalenie písomníctva, 4. *cultura linguae* – zdokonalenie jazyka a pod. Požičiaval si tak význam vedľa stojaceho pojmu, dovedty spoluvytvárajúc jeden lexikálny celok.² Avšak vďaka nemeckému historikovi a právnikovi S. Pufendorfovi sa pojem kultúra začal používať ako nezávislá lexikálna jednotka. Zahŕnul do nej všetky ľudské výtvory ako napr. jazyk, vedu, morálku, zvyky odievania a bývania či spoločenské inštitúcie.³

Pojem kultúra je veľmi často skloňovaným pojmom a dnes sa už bez neho nezaobíde žiadna významnejšia oblasť teoretického poznania. Zaoberajú sa ním nielen prírodné vedy (biológia, medicína), technické vedy (architektúra, urbanistika), ale aj všetky spoločensko-vedné disciplíny (filozofia, sociológia, psychológia). V súčasnosti sa problematikou kultúry zaoberá každý odbor, ktorého cieľom poznania je človek, resp. akákoľvek z oblastí jeho individuálneho a spoločenského rozvoja. V. M. Mežujev vo svojom diele *Kultúra a dejiny* uvádza postreh E. S. Markariana, že pojem kultúra sa už natoľko rozšíril, že ho dnes používajú i predstavitelia takých nových oblastí, ako

¹ CICERO, M.T.: Tuskulské rozhovory. Bratislava: Tatran, 1982, str. 79.

² MEŽUJEV, V. M.: Kultúra a dejiny. Bratislava: Nakladateľstvo PRAVDA, 1980, str. 21.

³ HRDÝ, L. a kol.: Sociální a kulturní antropologie. Praha: SLON, 1994, str. 65.

napr. kybernetika, teória organizácie či semiotika. Pojmom kultúra rozumieme všetko, čo vytvoril človek a čoho zdrojom nie je len samotná príroda. Máme na mysli nielen ľudské výtvyry vo forme artefaktov, patria sem všetky činnosti a spôsoby ľudského sebarozvoja. O nesmiernom záujme o tento pojem svedčí i množstvo pokusov aktualizovať ho, vďaka čomu sa stretávame s takou variabilitou definícií ako pri žiadnom inom spoločensko-vednom termíne.

Napriek mnohým snahám však doteraz neexistuje jednotná definícia kultúry. O zjednotenie rozdielnych prístupov v chápaní pojmu kultúra sa v roku 1952 pokúsili americkí antropológovia A. L. Kroeber a C. Kluckhohn, pričom analyzovali viac ako stopäťdesiat definícií kultúry: „Kultúra spočíva v explicitných a implicitných vzoroch správania a pre správanie, získaných a prenesených symbolmi, vytvorenými zvláštnymi výkonmi ľudských skupín, vrátane ich ztelesnenia v artefaktoch; podstatné jadro kultúry spočíva v tradičných (t.j. historicky vzniknutých a vybraných) ideách a najmä s nimi spojených hodnotách; kultúrne systémy môžu byť na jednej strane považované za výtvyry konania, na druhej strane za prvky, podmieňujúce ďalšie konanie.“⁴ Vymedzili zároveň tieto charakteristiky kultúry: 1. kultúra je produktom, 2. kultúra je historická, 3. kultúra v sebe zahŕňa idey, vzory a hodnoty, 4. kultúra je selektívna, 5. kultúre sa dá naučiť, 6. kultúra je založená na symboloch, 7. kultúra je abstrahovaná zo správania a produktov správania.⁵

Kultúra je špecifickým ľudským fenoménom – netýka sa iba jednotlivca, je zdieľaná s ostatnými a má vplyv na sociálne vzťahy. Prechádza neustálym procesom zmien, staršie koncepty postupne nahrádzajú novšie spolu s úlohami, ktoré sú v danom období na kultúru kladené. Kultúra je pojem nesmierne široký a v posledných rokoch nadobúda úplne nový obsah, pričom odzrkadľuje všetky novovznikajúce oblasti ľudského života. Keďže neustále pribúda nové a modernejšie názvoslovie ľudských produktov a činností, po jazykovej a obsahovej stránke bohatosť tohto pojmu doslova prekvitá. Zároveň dnes stále častejšie používame širšie a presnejšie názvy pre jednotlivé druhy kultúr ako masová kultúra, kultúra mládeže či každodenná kultúra, napr. kultúra cestovania, kultúra stravovania, kultúra obliekania, atď.⁶

⁴ GEIST, B.: Sociologický slovník. Praha: Victoria Publishing, 1992, str. 200.

⁵ HRDÝ, L. a kol.: Sociální a kulturní antropologie. Praha: SLON, 1994, str. 68.

⁶ FOBELOVÁ, D.: Tri rozmery kultúry. Bratislava: Vydavateľstvo IRIS, 2004, str. 8.

1.2 Reflexia pojmu kultúry v dejinách filozofie

Ako vyššie uvádzame s kultúrou ako pojmom sa prvýkrát stretávame v období antickej filozofie. Podľa M. T. Ciceróna predstavovala kultúra súhrn tradícií, pravidiel a hodnôt, ako aj stav spoločnosti a duchovnú činnosť. Chápal ju ako ideálnu jednotu ľudskej individuality a štátu. Snažil sa obhajovať svoju predstavu Ríma ako stelesnenia kultúry.

Ak chceme porozumieť, čím bola pre Rimanov v epoche ich dejín kultúra, nemali by sme opomenúť Vergiliov epos *Aeneis*, ktorý vznikol v rokoch 29.-19. p.n.l.. Octavián Augustus sa tak snažil vybudovať rímsky mýtus idealizovanej predstavy o rímskych dejinách a štáte, schopný zohrať úlohu ideologického základu formujúceho sa impéria. Jeho zámer skutočne vyšiel a epos sa už veľmi skoro po svojom vydaní dostal do školských osnov a ovplyvňoval vzťah dorastajúceho pokolenia k spoločnosti, normám a občianskym povinnostiam. Podľa Vergíliovho eposu sa dokonca veštilo a neustále sa naň odvolávali i neskorší spisovatelia. Stal sa tak dôležitou súčasťou duchovných predstáv samotných Rimanov. Vergíliova predstava kultúry nám môže pripomínať kultúrnu koncepciu Ciceróna, nakoľko obaja chápu kultúru ako historickú, mravnú a tvárnu jednotu človeka. Kultúra pre nich predstavuje činnosť zameranú na organizáciu a zľudštenie života, najmä však najvyššiu spoločenskú a duchovnú hodnotu. K Ciceronovej koncepcii kultúry sa neskôr vrátil M. Fabius Quintilianus, svojou prácou *Úvod do rečníctva*. Základom tohto diela sa stala jeho predstava rečníka ako učenca a mravného občana, ktorý si osvojil grécko-rímsku duchovnú tradíciu, všetky znalosti podriaďuje svojmu umeniu slova a presvedča spoluobčanov o tom, čo je správne. Dokonalý rečník môže podľa neho vyrásť iba v dokonalej spoločnosti a ideálna norma kultúry sa stane normou ideálneho spoločenského zriadenia. Cicerónova predstava kultúry, ktorá mala byť jednotou rímskeho štátu, rímskych dejín a rímskeho občana sa však nikdy nestala skutočným, objektívne existujúcim faktom.

V dobe Quintiliána, Ciceróna, či Vergília sa kultúrou rozumel súbor noriem určitej spoločenskej vrstvy a k nej prislúchajúci spôsob spoločenského konania. Quintilianus chápal kultúru aj ako spoločenský dynamizmus, pričom schopnosť presadiť sa či dosiahnuť postavenie, slávu a moc sa stávali najvyššou hodnotou. Vytváralo sa presvedčenie o spoločnosti s najvyššou kultúrou, ktorá sa odlišovala od hrubého a primitívneho Ríma, ako aj sveta necivilizovaných barbarov. Tertullián však celý rast civilizácie a bohatstva v Ríme kritizoval, pretože mal pocit, že Rimania akosi zabudli

na svoje najmúdrejšie a najdôležitejšie zásady – zásady mravnej čistoty. Protikladom dynamického chápania kultúry sa stala kultúrna tradícia. Kultúra spoločenského dynamizmu ako aj kultúra jednostranne stotožňovaná s tradíciou však prestávali byť bezpodmienečnou duchovnou hodnotou. Do popredia vystupovala najmä stagnácia a nečinnosť, konzervatívnosť a odumieranie. Nedostatok energie, ktorý viedol k strnulosti a stagnácii bol taktiež negatívny ako jej prebytok, ktorý sa prejavoval ako koristníctvo a amoralizmus.

Ďalším prejavujúcim sa princípom bola kultúra v zmysle vnútornej duchovnej aktivity, ktorú rozvíjal najmä L. A. Seneca. Dynamické dosahovanie rôznych výhod a pôct pre neho nemalo žiadny význam a veľmi podobne chápal i výhradné orientovanie sa na tradície. Takúto kultúru Seneca nepovažoval za absolútne blaho človeka, ktorým sa však naopak stáva hodnota mravnej čistoty. Z kultúry bola zároveň vyňatá veda a umenie ako druhy duchovnej činnosti, ktorých predmetom bol vonkajší, nie osobný a mravný svet. V starorímskej filozofii preto považujeme učenie stoicizmu za protiklad klasických koncepcií kultúry a jeho jazykom sa stala filozofia. Zvláštne postavenie pri zavŕšení klasického obdobia rímskej kultúry ako celku mal Tacitus. Kultúru chápal ako určitý stav spoločnosti, ktorý predpokladá rovnováhu medzi hybnou silou osobnosti a harmonizujúcou silou štátu. V narušení tejto rovnováhy videl barbarstvo, v jej zachovaní presný opak – kultúru. Chápal rozpad ideálu rímskej kultúry na protikladné elementy, no rozumel i skutočnosti, že rímsku kultúru tvorila práve jednota týchto prvkov. Študoval Cicerove diela a zdieľal s ním rovnaký názor, že „kultúra vzniká tam, kde človek slobodne a vedome dáva svoj talent a svoju silu do služieb vlasti.“⁷

Nová koncepcia rímskej kultúry sa začala formovať v diele *Život Iulia Agricolu*. Pretrvávala v ňom síce myšlienka, že Rím je stále centrom kultúry, prvýkrát sa však objavuje názor, že kultúra rímskeho štátu nie je absolútna, že hodnoty ľudského bytia sú mnohotvárne. Spomeňme ešte Tacitovu *Rozpravu o rečníkoch*, v ktorej sa zaoberal rečníckym umením a príčinami jeho úpadku. Kultúru a hodnoty chápal ako tradíciu, rétoriku ako hlavnú duchovnú činnosť človeka a kultúry. Objavovali sa názory, že úpadok rétoriky nie je až tak problémom rétoriky samotnej, ako skôr súčasťou celkového úpadku kultúry.

⁷ KNABE, G. S.: Pojetí kultury ve starém Římě a raný Tacitus. In: *Kultura v zrcadle dějin filozofie*. Praha: Mladá Fronta, 1982, str. 131.

Keďže v stredoveku sa kultúra ako pojem používala s hlboko náboženským podtextom alebo veľmi zriedka, v nasledujúcej časti práce sa zaoberáme vývojom kultúry od stredoveku po súčasnosť. Prechodom od stredovekej kultúry ku kultúre talianskeho humanizmu a renesancie zaznamenávame hlboký historicko-kultúrny posun, pričom sa mení i samotný základ kultúry – jeho jazyk. Jazykom stredovekej kultúry boli najmä diela teologického a filozofického myslenia, avšak v renesancii bol tento jazyk náhle prekonaný. Typickým príkladom je Petrarkovo dielo O svojej vlastnej nevedomosti a nevedomosti mnohých, v ktorom sa vysmieva prírodovedcom, právnikom i lekárom. V ďalších svojich dielach útočí na celý systém stredovekej vzdelanosti a nešetří ani tradičné stredoveké fakulty. Verejné prepieranie vlastnej nevedomosti je tak predzvesťou novoprichádzajúcej kultúry. Petrarca protestuje proti vláde autority, študuje kultúrne dedičstvo a proti jednostrannosti scholastiky stavia celé bohatstvo starovekej kultúry.

Základom novej humanistickej kultúry sa tak stal návrat ku vzorom klasického staroveku. Renesancia tak začína renesanciou antickej filozofie a odmietnutím filozofie stredovekej. Humanisti odmietali scholastiku ako celok, zavrhovali všetko: jazyk, terminológiu i predmet. Scholastika a stredoveká kultúra mali však svoje nároky, ktorých sa nechceli vzdať. Na oboch stranách táborov to vyvolávalo nie len nepriateľstvo, ale aj smiech. Ten sa stal akýmsi symbolom novej kultúry, ktorá nechcela a zrejme ani nebola schopná chápať starý jazyk predchádzajúcej kultúry. Humanisti sa však vysmievali nie len zlému jazyku a slohu scholastických diel, ale vo všeobecnosti celému jazyku stredovekej kultúry. Jedným z dôsledkov odvrhnutia jazyka scholastiky bolo i očistenie klasického latinského jazyka. Humanisti sa vzdali typického technického a profesionálneho jazyka univerzitnej vzdelanosti, čím filozofii vrátili jazyk literárnej kultúry, obnovila sa poézia i rečnícke umenie.

Tvorba novej latinskej literatúry však neznamenala odvrátenie sa od národnej kultúrnej tradície, humanizmus svojou filozofiou prenikal iba tam, kde doposiaľ vládol stredovek. Filozofia, ktorá bola ešte donedávna špeciálnym univerzitným predmetom sa náhle zmenila a stala sa objektom slobodného uvažovania o problémoch bytia. Filozofi, ktorí by zrejme ďalej prednášali filozofiu svojim študentom sa zmenili, nemuseli už vysvetľovať cudzie texty a stali sa tvorcami textov vlastných. Sloboda vyjadrovania sa prejavovala najmä v slobode foriem a oslobodení sa od povinnosti pridržiavať sa stanovených vzorov. Renesancia tak vrátila antike jej historický význam

a umožnila jej stať sa základom vytvárania novej kultúry. Filozofické myslenie sa postupne presúvalo do nových spoločenských oblastí, avšak proces rozvoja sa neodohrával v tradičných centrách duchovného života. Univerzity a kláštory už nepatrili k strediskám filozofie. Vedeckou činnosťou sa začali zaoberať rôzne humanistické krúžky a neskôr akadémie. Typické stredoveké spojenie filozofa s univerzitou bolo pretrhané, zmenil a zúžil sa zároveň i predmet filozofovania. Do pozornosti humanistov sa dostávajú otázky morálne a estetické.

Prvá teoretická predstava o kultúre bola sformulovaná v období novoveku, pričom sa jej venovala pozornosť ako objektu teoretického a filozofického záujmu. Dôvodom tohto vývoja boli hlboké zmeny vo vzťahu človeka k prírode a jeho prostrediu. Pojem kultúra v tomto období obohatili najmä nemeckí filozofi kultúry J. G. Herder a G. W. F. Hegel. Svojim poznaním prispeli najmä v oblasti vedeckého chápania kultúry. V nemeckej filozofii sa však stretávame s veľmi tesným priblížením slova „kultúra“ k pojmu Bildung - vzdelanie, ktoré presadzoval G. W. F. Hegel.⁸ Vzdelávanie ľudskej individuality podľa neho spočívalo v jeho pozdvíhovaní z pôvodného, prírodného stavu do sféry ducha. Kultúre sa vzdelanie približuje najmä ako národná kultúra, pričom škola sa tak stáva jej hlavnou inštitúciou. Univerzalistickému chápaniu kultúry sa venoval J. G. Herder. Zaoberal sa kritikou rozpadu európskej kultúry, ktorý spôsobila európska kolonizácia. Zastával názor, že kultúra je daná každému národu, no jej skutočnú hodnotu nemôžeme objaviť, pokiaľ v danej kultúre nebudeme žiť.

Dôležitú úlohu zohrávali kultúrne tradície, pričom kultúra bola akýmsi nástrojom nahrádzania si vlastných fyzických nedostatkov. Kultúru považoval za „cieľový etický pojem“ a univerzálnu vlastnosť celého ľudstva, čiže podľa Herdera nekultúrne národy neexistujú, existujú iba viac alebo menej kultúrne spoločnosti.⁹ Vo svojich prácach zdôrazňoval najmä jedinečnosť a rozmanitosť jednotlivých kultúr. Predstavitelia osvietenstva verili, že ak sa človek stará o svoj úžitok a naplňa svoje záujmy, môže sa stať vysokokultúrnou bytosťou. Niektoré dôležité aspekty kultúry sa z obdobia osvietenstva preniesli až do súčasnosti. Svoje spojenie s osvietenskými tradíciami si stále zachovával Immanuel Kant, podľa ktorého je kultúra výsledkom zápasu o prekonanie prírody prostredníctvom rozumu. Problémom ľudskej prirodzenosti, charakterom jeho existencie a vývojom v dejinách sa zaoberá novým spôsobom,

⁸ FOBELOVÁ, D.: Tri rozmery kultúry. Bratislava: Vydavateľstvo IRIS, 2004, str. 19.

⁹ WOLF, J.: Teorie kultury. Praha: Universita Karlova v Praze, 1972, str. 6.

pričom odlišuje svet prírody od sveta slobody. Rozumnosť je tak podľa neho prejavom schopnosti človeka konať nezávisle od prírody, čiže slobodne. Výsledkom by bolo kultúrne dokonalé ľudstvo a kultúra by sa stala harmóniou zmyslov a ľudského rozumu. Kultúra sa v tomto prípade stáva akýmsi vzorom morálky, ktorým sa okrem Kanta zaoberal aj J. J. Rousseau.

Základ mravnosti videl v tzv. prírodnom človeku, ktorého ešte nestihla „pokazit“ civilizácia. Kant vychádzal naopak z človeka, ktorý reálne žil a tvoril v konkrétnom čase a priestore. O človeka sa zaujímal ako o hotovú, civilizovanú bytosť a občana sveta. Rousseau za skazenie ľudskej prirodzenosti a úpadok mravov obviňoval zlých vychovávateľov. Kant sa výchove síce nebráni, pretože ju považuje za prejav ľudského rozumu, avšak na otázku kto a ako by mal človeka vychovávať, zatiaľ odpovedať nedokázal. Kultúra umožňovala ľuďom dosiahnuť lepšie naplnenie ich potrieb ako príroda, Rousseau preto už vtedy upozorňoval na negatívny vplyv pôžitkov, ktorým by sme nemali obetovať svoju slobodu a ľudskú dôstojnosť. Obaja zastávali rovnaký názor, že kultúra zatiaľ len málokoho urobila šťastným, no Kant prišiel s návrhom nezavrňovať kultúru ako celok, ale iba jej úzke, malomeštiacke chápanie.

Podľa Mežujeva upozorňoval Rousseau na protirečenie pôvodnej ľudskej prirodzenosti a kultúry v zmysle rozdielu medzi ľudstvom ako fyzickým druhom a druhom morálnym. „Na to, čo ľudstvo prehráva v priebehu kultúrneho vývoja ako „fyzický druh“, vyhráva ako „druh morálny“. Preto v kultúre prirodzený vývin ľudstva, ktorý smeruje k prejavaniu a zdokonaleniu všetkých jeho prirodzených vlôh, je napokon podriadený jeho mravnému vývinu a slúži ako podmienka dosiahnutia morálneho poslania ľudského druhu“. ¹⁰ Ak sa podľa Kanta podarí človeku vyvinúť vo fyzicky i morálne dokonalú bytosť, môžeme kultúru zachovať pre ďalšie generácie. Záleží však na nás, ako sa rozhodneme a aké hodnoty budeme uprednostňovať.

¹⁰ MEŽUJEV, V. M.: Kultúra a dejiny. Bratislava: Nakladateľstvo PRAVDA, 1980, str. 47.

1.3 Človek ako tvorca kultúry

Človek je aktívna a dynamická bytosť, koná a prejavuje sa určitým spôsobom, pričom pretvára svoje pôvodné okolie. Vlastní určité schopnosti a zručnosti, ktoré sa pri každej činnosti ďalej vyvíjajú a zdokonaľujú. Patrične ich pri svojich aktivitách využíva, čím získava ďalšie vedomosti o sebe i o svete samotnom. Činnosti, ktorými si neustále rozširuje svoje možnosti sebarozvoja vykonáva na základe určitých potrieb, noriem či hodnôt. Po naplnení pôvodných potrieb však prichádzajú ďalšie nové potreby, ktoré sa človek snaží opätovne uspokojiť ďalšími aktivitami. Výsledkami týchto aktivít sú materiálne alebo duchovné produkty, ktoré v sebe skrývajú nielen znaky predošlých aktivít, ale najmä určitý jazyk a posolstvo svojich tvorcov. Ľudská činnosť sa stala súčasťou kultúrneho prostredia človeka, pričom produkty z nej vznikajúce nás svojim významom formujú a ovplyvňujú v neustále meniacom sa procese.

Erich Mistrík vymedzil kultúru v zmysle chápania človeka v rôznych dobách ako Homo religiosus, Homo sapiens, Homo faber či Nadčlovek. Človek rozumný je úplne odlišný od zvierat, váži si predovšetkým svoj rozum a možnosti vlastného sebarozvoja, ktoré sa mu tým ponúkajú. Homo sapiens vidí ako tvorca schopného zapájať sa do rôznych aktivít, čím začína vytvárať i svoju vlastnú kultúru. Tento človek si dobre uvedomuje svoje pôsobenie na okolie a zaznamenáva i jeho pretváranie, pričom svoje aktivity dokáže nasmerovať tak, aby neublížoval sám sebe. Kultúru ako tvorivý proces tu chápe ako výsledok racionálnych a zodpovedných ľudských aktivít. Predstava človeka ako Homo faber, čiže človeka pracujúceho a zručného sa podľa Mistríka vykryštalizovala v marxizme. Klade sa tu veľký dôraz najmä na technologický rozvoj a rozvoj výrobných prostriedkov. Základnou ľudskou činnosťou sa stáva práca, čiže premena prírody podľa potrieb človeka, čo zasahuje i samotný základ vtedajšieho chápania kultúry. Kultúra sa mení podľa zásad ľudskej výroby, čím sa stáva iba akousi nadstavbou ekonomickej základne spoločnosti. Kultúra v tomto procese síce progresívne napreduje, avšak tvorivosť ako prejav ľudskej individuality tu nemá skoro žiadne možnosti, je viazaná na výrobné zmeny.

V jeho koncepcii Nadčloveka by sa mal stať človek absolútne slobodným strojom svojho osudu. Dôležitosť racionálneho uvažovania však ustupuje do úzadia a vpred sa ako základ ľudskej tvorivosti prediera slobodná vôľa. Kultúra by tak bola výsledkom slobodnej činnosti, kde by človek nebol ničím ohraničený a uplatňoval by naplno svoje výnimočné, nadľudské schopnosti.

Človek kultúru sám vytvára, zároveň ho však môžeme považovať za jej samotný produkt, nakoľko pri neustálych zmenách prostredia mení a zdokonaľuje i sám seba. Snaží sa rozvíjať svoje schopnosti a zručnosti, pričom nadobudnuté poznatky a skúsenosti predáva prostredníctvom kultúrnej tradície ďalším generáciám.¹¹

Činnosť človeka môžeme chápať aj ako proces ľudskej tvorivosti. Rozumieme ním ľudskú aktivitu, ktorej výsledkom je svojou kvalitou nová vec, jav či hodnota alebo v dôsledku ktorého už existujúce veci, javy a hodnoty získavajú nové rozmery. Tvorivou činnosťou pritom nerozumieme nové vedecko-technické teórie a množstvo vynálezov, chápeme ju ako proces, v ktorom sa človek snaží ovládnuť svet a prostredie okolo seba, pričom ide o určitú kvalitatívnu zmenu prístupu človeka k tomuto svetu. Tvorivosť ako ľudská aktivita je preto neoddeliteľnou súčasťou neustáleho procesu vzniku kultúry a nových kultúrnych hodnôt. Súhlasíme preto s názorom D. Hajka, ktorý chápe tvorbu ako hlavný atribút kultúry, ako „schopnosť v praxi prekonať akýkoľvek historicky podmienený výsledok hmotnej alebo duševnej činnosti človeka, vyjsť za hranice, ktoré tento výsledok na danom stupni vývinu zhmotnil – a vytvoríť principiálne novú možnosť konania“¹²

V súčasnosti sa stretávame najmä s úzkym chápaním kultúry, kde sa hodnoty stotožňujú s jej umeleckou či estetickou stránkou. Avšak ako z vyššie povedaného vieme, nie každú hodnotu môžeme takisto považovať za kultúrnu hodnotu. Medzi kultúrne hodnoty patria predovšetkým činnosť, morálne a estetické hodnoty. D. Hajko rozdeľuje uvedené kultúrne hodnoty na primárne a sekundárne, pričom za primárnu kultúrnu hodnotu považuje tvorivú ľudskú činnosť. Tvorivú činnosť predstavuje každá ľudská činnosť, prostredníctvom ktorej človek realizuje svoje ciele a výtvarky civilizácie využíva ku prospechu spoločnosti i seba samého. Sekundárnymi kultúrnymi hodnotami rozumie zasa estetické a morálne hodnoty, umelecké diela alebo výtvary jednotlivcov, ako aj predmety, javy či inštitúcie, ktoré pri tejto činnosti spolupôsobia alebo ju pomáhajú organizačne zabezpečiť.¹³

¹¹ MISTRÍK, E. a kol.: Kultúra a multikultúrna výchova. Bratislava: IRIS, 1999, str. 20.

¹² HAJKO, D.: Filozofia a socialistická kultúra. Bratislava: VEDA, SAV, 1979, str. 41.

¹³ HAJKO, D.: Filozofia a socialistická kultúra. Bratislava: VEDA, SAV, 1979, str. 55.

1.4 Hodnotové orientácie

Dnešná doba od nás stále viac vyžaduje, aby sme sa hodnotám nášho života venovali opäť dôslednejšie. Nabáda nás, aby sme sa zamysleli nad tým, čo je pre nás dôležité, čo má pre nás skutočnú hodnotu. Avšak pre každého človeka môže mať hodnotu niečo celkom iné, preto sa pokúsime objasniť podstatu tohto mnohoznačného výrazu. Podľa D. Hajka vzniká kultúra v procese ľudskej činnosti, ktorý môžeme považovať zároveň za proces tvorby kultúrnych hodnôt. Cieľom tohto tvorivého procesu je poľudštenie - prispôbenie si prostredia, pričom hybnou silou je tu práve aktivita človeka, zorganizovaného v určitom spoločenstve. Výsledným produktom je potom kultúra ako zložitý štruktúrovaný celok vecí, predmetov, javov, vzťahov a hodnôt.¹⁴

Pojem hodnota používame na ocenenie všetkého či už v zmysle materiálnom alebo duchovnom. Hodnoty zvykneme chápať aj ako všeobecne prijaté predstavy a viery v ciele, ktoré sa ľudia usilujú dosiahnuť. Ako také nám hodnoty zároveň umožňujú základnú orientáciu vo svete (hodnotovú) a pomáhajú nám vytvoriť si svoj vlastný rebríček hodnôt. Na základe hodnôt, ktoré vyznávame máme možnosť rozpoznať čo je dobré a čo zlé, vhodné alebo nevhodné, žiadúce či nežiadúce, vďaka čomu môžeme korigovať svoje nesprávne rozhodnutia.

Hodnoty, ich prítomnosť či neprítomnosť sa nám nechávajú spoznať prostredníctvom všetkého čo prežívame. Nie sú však vlastnosťami vecí, sú výsledkom ľudskej činnosti. Môžeme ich charakterizovať ako určité vzťahy medzi vecami, udalosťami, poznatkami či ideami. Ak chceme, aby tieto vzťahy fungovali, musí byť prítomný jeden veľmi dôležitý prvok - človek. Človek, ktorý všetky tie predmety, veci a idey používa, pretože ani tá najdokonalejšia vec nezíska hodnotu pre ktorú bola stvorená, ak sa nenájde niekto, ktorý by ju potreboval.¹⁵ Môžeme teda tvrdiť, že hodnota je podmienená človeku? Nie je človek pod vplyvom tých hodnôt, ktoré vyznáva? Podľa V. Brožíka sú to práve funkcie hodnôt, ktoré sú závislé na človeku a jeho aktuálnych potrebách. Okrem toho záleží aj na danej situácii, v ktorej sa jedinec práve nachádza. Aj preto sa dnes hodnoty ľudí zrejme tak rýchlo menia. Hodnoty tvoria určitý homogénny celok a zmenou, čo i len jednej z nich, môže dôjsť k zásadným zmenám všetkých ostatných.¹⁶

¹⁴ HAJKO, D.: Filozofia a socialistická kultúra. Bratislava: VEDA, SAV, 1979, str. 24.

¹⁵ BROŽÍK, V.: O hodnotách a ľuďoch. Nitra: UKF v Nitre, 2006, str. 121.

¹⁶ BROŽÍK, V.: Hodnotové orientácie. Nitra: UKF v Nitre, 2007, str. 11.

V. Brožík vo svojom diele O hodnotách a ľuďoch vychádza predovšetkým z definície M. Várossa: „hodnota je kvalita funkcie, meraná (zist'ovaná) adekvátnou normou“. „Podľa tejto definície vstupuje človek do hodnototvorného vzťahu dvojakým spôsobom: ako premenná veličina funkčného vzťahu a navyše ako ten, kto kvalitu tohto vzťahu oceňuje normou. Napríklad ako hosť v reštaurácii, ktorý oceňuje konzumovaný obed, čiže ako spotrebiteľ a degustátor súčasne.“¹⁷ V. Brožík sa zároveň snažil zmapovať všetky situácie, v ktorých sa s hodnotami stretávame a charakterizuje ich takto: 1. hodnotu môže mať pre človeka čokoľvek: veci, udalosti, vzťahy, poznatky, druhí ľudia, činy ako aj výsledky týchto činov, 2. hodnoty nie sú totožné s vlastnosťami svojich nositeľov, 3. diferencované hodnoty si každý človek môže uvedomovať inak, 4. spôsob, akým si kvality hodnotových funkcií uvedomujeme, závisí predovšetkým od noriem, ktorými ich meriame, 5. normy pôsobia ako sito, ktoré zachytí niektoré relevantné funkcie, 6. voľba normy nemôže byť svojvoľná.¹⁸

S pojmom „hodnota“ sme sa mohli stretnúť najskôr v takých oblastiach ako matematika či politická ekonómia, neskôr sa objavil v zmysle dobra vo filozofii, psychológii či sociológii. V súčasnosti sa problematikou hodnôt zaoberá Axiológia, pričom predmetom jej záujmu sú hodnoty morálne, estetické, kultúrne, politické, spoločenské či ekonomické. Axiologické chápanie kultúry pochádza podobne ako samotný pojem kultúra z obdobia antiky. Zaoberali sa ním myslitelia humanizmu, osvietenstva či klasickej nemeckej filozofie ako Immanuel Kant, W. Windelband, R. H. Lotze, M. Scheler či F. Nietzsche.

Medzníkom formovania teórie hodnôt boli teoretické východiská I. Kanta, ktorý inšpiroval i vyššie spomenutých mysliteľov. Jeho základným teoretickým východiskom bol pojem súdnosť, vďaka ktorému sa snažil pochopiť a preklenúť priestor medzi teoretickým a praktickým rozumom, v jeho chápaní medzi ľudskou nevyhnutnosťou a slobodou. Zároveň však predkladá ďalšiu dôležitú teóriu rozvoja filozofie hodnôt – teóriu citu. „Kant predpokladá, že morálny a estetický cit je nezainteresovaný a daný. O estetických súdoch predpokladá, že sú vypovedané bez osobnej zainteresovanosti, teda pekné sa páči všetkým.“¹⁹ Východiskovou koncepciou filozofie I. Kanta sa stal mravný zákon a morálnosť chápal ako nepodmienený všeobecne platný kategorický imperatív. Cieľom kultúrneho vývoja bolo vytvorenie

¹⁷ BROŽÍK, V.: O hodnotách a ľuďoch. Nitra: UKF v Nitre, 2006, str.122.

¹⁸ BROŽÍK, V.: Hodnotové orientácie. Nitra: UKF v Nitre, 2007, str. 11.

¹⁹ KONDRLA, P.: Filozofia hodnôt v 19. storočí. Nitra: UKF, 2007, str. 4.

morálne dokonalej bytosti. M. Váross považuje za zakladateľa filozofie hodnôt Hermana Lotzeho, ktorý sa otázky hodnôt snaží riešiť novým spôsobom, pričom využíva poznatky z oblasti psychológie či metafyziky. Keďže jeho idealistická teória hodnotiaceho citu je oddelená od racionalistického obrazu sveta, jeho hodnota ako taká získala nový obsah, čím sa stala pre človeka ľahšie pochopiteľnou a uchopiteľnou. Pojmu hodnota tak priradil nový – duchovný obsah, pričom svoj záujem sústredil na človeka a jeho konanie, zaujímalo ho *čo je dobro a prečo človek dobro koná*. Človek by sa mal orientovať pomocou svojho vnútorného cítenia, ktoré podľa Lotzeho vyjadruje realitu objektivnejšie ako samotné poznanie sprostredkované rozumom. Priraduje mu pritom tú najvyššiu, absolútnu hodnotu.²⁰

Úlohou teórie hodnôt sa však paradoxne stáva samotné rozumové spracovanie hodnôt. Podľa Lotzeho sa človek pri svojom hodnotení síce pohybuje v medziach svojich vnútorných pocitov, zároveň si však uvedomuje, že len samotný cit nie je pre pochopenie toho hodnotného dostačujúci. Keďže uznáva i dôležitosť rozumového vysvetlenia hodnôt, predkladá dva základné spôsoby hodnotenia: intuitívne pochopenie hodnôt pomocou citu, ako aj hodnotenie na základe rozumu. „Cit nám hovorí čo a rozum prečo.“²¹ Ako už vyššie spomíname zaujíma ho človek, ktorý svojou činnosťou hodnoty sám vytvára, pričom povahu hodnoty chápe ako samostatný objekt. Váži si najmä ľudského ducha, ktorý človeku umožňuje hodnoty nielen objavovať, ale ich aj tvoriť a prostredníctvom nich realizovať samého seba.²²

V praktickom živote realizujeme hodnoty pomocou noriem, ktoré môžeme chápať ako určitý druh sociokultúrneho regulatívu, ovplyvňujúceho správanie ľudí ako členov určitého spoločenstva. Hodnotu ako normu chápe v 19. storočí Wilhelm Windelband, pre ktorého sa hodnota stáva určitou kvalitou objektu, merateľnou normou. Nezaujímajú ho však normy všeobecné, v snahe vyzdvihnúť človeka ako autonómneho jedinca ho zaujímajú jeho individuálne aktivity, ktoré ako slobodný človek môže vykonávať. Snaží sa pochopiť rozdiel medzi tým, čo človek robiť má a tým, čo robiť môže, pričom rieši zároveň otázku akéhosi vnútorného sebakázania v protiklade so slobodnou voľbou človeka. Keďže ľudskú činnosť považuje za prejav slobodnej voľby, musí podľa neho existovať i určitý priestor pre samotnú možnosť či proces

²⁰ KONDRLA, P.: Filozofia hodnôt v 19. storočí. Nitra: UKF, 2007, str. 8

²¹ KONDRLA, P.: Filozofia hodnôt v 19. storočí. Nitra: UKF, 2007, str. 10

²² KONDRLA, P.: Filozofia hodnôt v 19. storočí. Nitra: UKF, 2007, str. 11

slobodného rozhodovania sa medzi jednotlivými možnosťami. Slobodu preto nechápe ako náhodu, naopak prisudzuje ju individuálnej ľudskej zodpovednosti, ktorej prítomnosť je v procese rozhodovania nevyhnutná. S problematikou slobody zároveň spája dva typy noriem, ktoré výrazne ovplyvňujú správanie človeka. Rozdiel vidí najmä v dôsledkoch nedodržiavania štátnych a božích zákonov, pričom v prvom prípade ide o strach z väzenia a vylúčenia zo spoločnosti, v druhom prípade ide skôr o vnútorný strach zo zatratenia ľudskej duše. Windelbanda zaujíma aj otázka jednej pravdy ako jednej normy. Človek by sa mal podľa neho rozhodovať sám za seba, avšak mal by prihliadať na všeobecné dobro, ktoré je reprezentované normou.

Dobro ako také predstavuje podstatu viacerých náboženstiev, pričom každé z nich má svoj vlastný normatívny systém. Normy nám slúžia ako orientačné body pri smerovaní a formovaní človeka na ceste k vytvoreniu dokonalej spoločnosti. Windelband upozorňuje, že vyspelý kultúrny človek berie na seba zodpovednosť nielen za svoje ego – to čo chce, ale aj za spôsob svojho myslenia a cítenia, normy neberie len ako určité odporúčania, ktoré môžeme a nemusíme dodržiavať. Stretávame sa so špeciálnymi typmi svedomia - etickým, logickým a estetickým, ktoré ako vnútorný hlas upozorňujú človeka na jeho pochybenia. Samostatnú kategóriu predstavujú najmä psychologické zákony, ktoré sú podľa neho zodpovedné za myslenie človeka a tým aj za procesy určujúce jeho konanie.²³ Normy si každá spoločnosť vytvára sama, pričom ich postupne overuje v praxi a jednotlivci ich postupne prijímajú za svoje. Spoločnosť založená na etických princípoch je usporiadaná, efektívna, nepotrebuje používať donucovacie prostriedky a jej organizačná štruktúra je vhodná pre jej občanov. „Vízia človeka a spoločnosti, ktorú predkladá Windelband je víziou usporiadaného spoločenstva, ktoré sa riadi rozumom a poznaním normy, ktorá ukazuje cestu skutočnému, dobrému a krásnemu“.²⁴

S novým rozmerom hodnôt, ich zmysluplnosťou či významovosťou sa stretávame u Rickerta keď tvrdí, že „nakoľko je určitá hodnota človekom uznaná, nakoľko je určitá vec hodnotná“.²⁵ Každá kultúra má k dispozícii množstvo hodnôt, no nie všetky musíme za hodnotné aj uznať, čo svedčí v praxi o tom, že každá kultúra má svoje vlastné hodnoty, s ktorými sa nemusia ostatní stotožniť. Rickert hodnoty nechápe ako fyzické a psychické, ich význam spočíva v ich platnosti a nadčasovosti. Hodnoty

²³ KONDRLA, P.: Filozofia hodnôt v 19. storočí. Nitra: UKF, 2007, str. 17.

²⁴ KONDRLA, P.: Filozofia hodnôt v 19. storočí. Nitra: UKF, 2007, str. 30.

²⁵ KONDRLA, P.: Filozofia hodnôt v 19. storočí. Nitra: UKF, 2007, str. 32.

pretvárajú objekty v kultúrne statky a môžu byť späté s činnosťou, ktorá sa stáva hodnotením. Podľa Rickerta však proces hodnotenia nemôže byť úplne objektívny, nakoľko hodnotová škála sa v súvislosti so zmenami v danej kultúre môže meniť. Z hľadiska pochopenia vysvetľuje dva spôsoby prístupu k hodnotám, a to uznanie hodnôt kultúrou a spoločnosťou alebo samotným jednotlivcom, ktorý hodnotu akceptuje. Keďže uznanie určitých spoločenských hodnôt je podľa Rickerta pre fungovanie kultúrnych a sociálnych systémov nevyhnutné, hodnotám sa venuje najmä z hľadiska vedy, práva, štátu, náboženstva, ekonomiky a umenia, kde sú hodnoty výsledkom tvorivosti ľudského ducha. Za oblasti hodnôt pokladá Rickert logiku, kde najvyššou hodnotou je pravda, estetiku, kde najvyššia hodnota patrí kráse, mystiku s jej svätosťou, etiku, v ktorej je tou najvyššou hodnotou dobro a mravnosť alebo náboženstvo so svojou zbožnosťou. Na život človeka by mali pritom pôsobiť spoločne ako jeden celok, uznávanie len niektorých z hodnôt by mohlo viesť v ľudskom správaní k nezdravým procesom.

Kultúrne inštitúcie chápe ako spôsob pomoci tým, ktorí nie sú schopní hodnotné pochopiť, pričom chápanie hodnôt samotným jedincom sa od kultúrno-hodnotového rebríčka môže do značnej miery líšiť, čo môže spôsobiť hodnotový konflikt. Predmety totiž nemajú len svoje objektívne hodnoty, pre človeka môžu mať aj svoj subjektívny - jedinečný zmysel, ktorý vychádza z nášho vedomia, z toho čo vedome chceme. Hodnoty sú pre neho „nosiťmi pochopenia a teda aj schopnosti zaujať kultúrno-hodnotové stanovisko“.²⁶ Kultúru chápe ako dynamický proces, v ktorom hodnoty dokážu hýbať celkovým vývojom, pričom za kultúrny pokrok považuje zvyšovanie hodnôt kultúrnych statkov, čím dochádza k samotnému zvyšovaniu životnej úrovne ľudí a spoločnosti. Ide vlastne o výsledok pochopenia zásadných ľudských hodnôt a ich presadzovanie v kultúrnej činnosti.²⁷

²⁶ KONDRLA, P.: Filozofia hodnôt v 19. storočí. Nitra: UKF, 2007, str. 38.

²⁷ KONDRLA, P.: Filozofia hodnôt v 19. storočí. Nitra: UKF, 2007, str. 39.

1.5 Vzájomný vzťah kultúry a hodnôt

Podľa D. Fobelovej sa novodobý pojem kultúra spája najmä s tromi aspektami: etickým, historickým a ekologickým, pričom my sa ďalej zaoberáme aspektom etickým, ktorého základ pochádza z antického chápania kultúry.²⁸

Etika je jednou z najstarších disciplín filozofického myslenia, jej základy položili Sokrates a Platón, avšak ako samostatnú disciplínu ju ustanovil až Aristoteles vo svojich dielach Etika Nikomachova a Etika Eudemova, pričom vedu zaoberajúcu sa etickými cnosťami pomenoval *ethica* – etika. Pojem etika pochádza z gréckeho slova *ethos*, *éthos* - zvyk, mrav. Pôvodne označoval obvyklé miesto pastvy či stajňu zvierat, neskôr nadobudol význam životného priestoru, domova, bydliska, až sa napokon rozvinul v zmysle označujúcom najvyššie hodnotové maximum ľudského konania. Dnes chápeme etiku ako náuku, vedu o mravnosti či vedu o morálke, pričom pojem *éthos* spájame s mravným správaním, ktoré sa riadi tradíciami, zvykmi, normami či zákonmi prijatými danou spoločnosťou. Ekvivalent pojmu *ethos*, *éthos* sa vyvinul aj na území Ríma ako *mos* – mrav, charakter, vlastnosť, pôvodne označujúci ľudskú voľu. Neskôr boli odvodené výrazy ako *moralis* – mravný či *moralitas* – morálka, u nás sa však viac používal vo význame mravouky.²⁹

V bežnom chápaní sa pojem etika a morálka veľmi nerozlišujú, avšak ich názvy používame na označenie dvoch rozdielnych javov. Etiku chápeme ako teoretické učenie o morálke, pričom jej úlohou je riešenie ľudských problémov a otázok v zmysle morálneho konania na základe humánneho princípu a ľudskosti. Morálkou rozumieme praktický systém základných hodnôt človeka, noriem, pravidiel a požiadaviek, na základe ktorých sa ľudia vo svojom živote orientujú a následne konajú. Je to spôsob normatívneho regulovania ľudského správania či už v rámci spoločnosti alebo k sebe samému. Do obsahovej štruktúry morálky patria normy ľudského správania, motívy konania, kritériá konania, morálne hodnoty na základe ktorých človek koná. Morálka vychádza z určitého hierarchického rebríčka hodnôt uznávaného spoločnosťou, pričom požaduje určitý spôsob ľudského správania sa. Človek sa vo svojom živote riadi určitými morálnymi zásadami, ktoré sa časom stanú súčasťou jeho ľudského vedomia. Zaoberá sa i morálnym hodnotením, ktoré chápeme ako súhlas či kritické odmietnutie rôznych činností alebo javov.

²⁸ FOBELOVÁ, D.: Tri rozmery kultúry. Bratislava: Vydavateľstvo IRIS, 2004, str. 9.

²⁹ FOBELOVÁ, D.: Tri rozmery kultúry. Bratislava: Vydavateľstvo IRIS, 2004, str. 60.

V antike predstavovala kultúra súhrn tradícií, pravidiel a hodnôt, ako aj stav spoločnosti, duchovnú činnosť a ľudskú vzdelanosť. Rimanovia ju považovali najmä za významnú schopnosť rečníctva. Stredoveká kultúra a jej hodnoty je potrebné chápať vo vtedajšom hlbokom náboženskom kontexte. V období renesancie a humanizmu zaznamenávame opätovný návrat k antickým hodnotám starovekej kultúry. Novovek priniesol hlboké zmeny vzťahu človeka k prírode, ako aj jeho hodnotových orientácií, čo sa prejavilo najmä vo filozofii I. Kanta, ktorý chápal človeka ako rozumnú bytosť a najvyššiu hodnotu ako morálku. Etika predstavovala morálne konanie, najvyššiu normu pre správne posúdenie mravov alebo praktické pravidlá konania, pričom platnosť morálneho zákona mala byť odvodená rozumovo a pred začiatkom konania.

V súčasnosti je vzťah kultúry a hodnôt veľmi zložitý, často sa stretávame so skutočnosťou, keď sa vzájomne snažíme nanútiť nami uznávané hodnoty niekomu inému. Je preto veľmi dôležité, aby národy či krajiny našli spoločnú reč, základné etické princípy, ktoré by mohli pôsobiť v každej kultúre bez rozdielu náboženstva, rasy, pohlavia či politickej príslušnosti, ako aj bez rozdielu civilizačnej vyspelosti. V prvom rade je potrebné dospieť k vzájomnej tolerancii, v čom nám môže pomôcť etika súčasného globálneho rozmeru. Proces vzájomného rešpektovania iných kultúr zrejme nie je jednoduchý, história je svedkom obrovského násillia, dobývania a podmaňovania si mnohých kultúr vyspelejšími spoločenstvami.

Napriek obrovským možnostiam dnešnej modernej komunikácie spolu len veľmi ťažko komunikujeme, otvárame či posúvame naše pomyselné hranice, dôsledkom čoho prežívame nielen krízu inakosti, ale aj hodnôt uznávaných inými kultúrami a spoločenstvami, o čom svedčia také javy ako nacionalizmus či fundamentalizmus. D. Hajko sa preto zamýšľa nad etickým konsenzom ako ho navrhuje Hans Kűng, v ktorom by bola zachovaná „zhoda v určitých záväzných hodnotách, neodvolateľných kritériách a základných postojoch, ktorým pritakávajú všetky etické a náboženské systémy bez ohľadu na dogmatické rozdiely a ktoré môžu akceptovať aj neveriaci – ako východisko pre budúcu svetovú spoločnosť“. ³⁰ Keďže politické hranice sa čoraz častejšie posúvajú na základe zhody s kultúrnymi hranicami odlišných hodnôt a princíпов, kultúry jednotlivých národov a spoločenstiev sa postupne začleňujú do univerzálnej kultúry.

³⁰ HAJKO, D.: Etika v dialógu kultúr. In: Kulturologické pohľady. Nitra: UKF v Nitre, 2002, str. 9.

Tvorcom prvej vedeckej definície kultúry je E. B. Tylor, ktorý vo svojom diele Primitívna kultúra v roku 1871 vymedzil kultúru ako: „zložitý celok, ktorý zahŕňa poznanie, vieru, umenie, právo, morálku, zvyky a všetky ostatné schopnosti a obyčaje, ktoré si človek osvojil ako člen spoločnosti“.³¹ Aj v súčasnosti tvoria neoddeliteľnú súčasť kultúry umenie, viera, morálka, zvyky a tradície, veda a technika, ako aj všetky ľudské schopnosti a výsledky činností. Novou oblasťou nášho života sa stali informačné technológie, ktoré zároveň ovplyvňujú i doterajšiu sféru hodnôt a všetko okolo nás. Vyvstáva tu veľmi dôležitá otázka „ich zosúladenia s kultúrou minulosti, národnými špecifikami a morálno-etickými dôsledkami, resp. ich hodnotového postavenia a kompetencie v kontexte súčasnej kultúry.“³²

Dnes preto moderná spoločnosť opäť hľadá cestu ku svojim pôvodným tradíciám a kultúrnym vzorom, etickým a morálnym hodnotám nášho života. V kultúrnych tradíciách sa odzrkadľuje citový život, preto je nesmierne dôležité ochraňovať tieto materiálne statky, duchovné schopnosti, zručnosti a vedomosti našich predkov. Nevyhnutnosťou sa stáva snaha o vzájomnú integráciu tradičných hodnôt s tými novými, ktoré do kultúry neustále prenikajú. Práve tu nám majú do veľkej miery možnosť pomôcť nové informačné technológie ako internet či médiá, ktoré nám tým pripomínajú globálnu zmenu spoločnosti. Kyberkultúra sa stala symbolom dnešnej modernej doby, pričom mnohí z nás si našli v „chatoch“ svoju „novú identitu“, ktorá im vo svojej anonymite zrejme pomáha prekonávať nástrahy súčasného života. Vo veľkej miere ovplyvňuje naše rozhodovanie a konanie, pričom dochádza k novým rozporom etických hodnôt, preto je potrebné opäť vyzdvihnúť individuálnu ľudskú zodpovednosť, ako aj vytvárať primerané kontrolné mechanizmy. Spoločnosť, ako aj jednotlivci musia čeliť novým druhom závislostí, napríklad na internete, počítačových hrách či hracích automatoch, prítomnosť morálky vo forme verejnej mienky je tu preto nevyhnutná.³³

Súčasná spoločnosť je orientovaná prevažne na materiálne hodnoty kultúry. V určitom zmysle zabezpečuje materiálna výroba napĺňanie základných ľudských potrieb, akými sú nepochybne bývanie, jedlo, odev či ochrana majetku. Ľudskou potrebou je však i vzdelávanie, rozvoj osobných zručností, duševných schopností či sebarealizácia v pracovnom procese. Človek si môže slobodne zvoliť svoj životný

³¹ HRDÝ, L. a kol.: Sociální a kulturní antropologie. Praha: SLON, 1994, str. 67.

³² FOBELOVÁ, D.: Tri rozmery kultúry. Bratislava: Vydavateľstvo IRIS, 2004, str. 48.

³³ FOBELOVÁ, D.: Tri rozmery kultúry. Bratislava: Vydavateľstvo IRIS, 2004, str. 56.

štýl, pričom ako spotrebiteľ „tvorí akúsi symbiózu medzi priemyslom a kultúrou“. ³⁴ Kultúra nám zdanlivo ponúka pluralitu, rôznorodosť ideí, možnosti výberu a činností, dochádza však k nebezpečnej situácii, kedy najdôležitejším faktorom spoločnosti sa stáva trh. Ohrozené sú najmä stredné vrstvy, ktoré už veľakrát necítia svoju podstatu zakorenenú v tradíciách, rozhodujú sa podľa nálady, nepremyslene a unáhle. Život sa tak stáva konzumnou kultúrou, pričom človek by ho chcel vnímať najmä ako hru, módu, komfort či materiálnu spotrebu. Kultúrna voľba a morálne rozhodovanie sa už neopierajú o racionálny základ, morálka sa mení na akúsi žiadostivosť, ktorú podporuje určitá neobmedzenosť konzumného spôsobu života. Ľudia sa tak neuvedomujú si dostatočne danú situáciu dobrovoľne stávajú terčom manipulácie zo strany reklamných agentúr či médií. Kultúra si tak však podkopáva svoju vlastnú ideovú podstatu, pretože tradícia sa môže stať v budúcnosti len jednou z možností človeka ako konzumenta.

Konzum môžeme považovať za spoločenský fenomén súčasnosti, charakterizuje ho najmä neustále zvyšovanie produkcie, zlacňovanie umelo navýšenej ponuky, ako aj túžba človeka po opakovanej spotrebe, ktorú podporujú médiá a reklama. Ľudské potreby väčšinou nie sú totožné s pocitom túžby po spotrebe, avšak obchodné reťazce nás svojimi výrobkami a reklamami neustále presviedčajú o ich nevyhnutnej potrebe, pretože by sme neboli moderní. Kultúru konzumu, ktorú môžeme chápať aj ako masovú kultúru podporuje najmä obchodno-reklamný priemysel do kultúry prinášajúci nové prvky ako napríklad rýchle finančné pôžičky, kúpu tovaru cez internet, platenie kreditnými kartami, či donášky rôzneho druhu na objednávku. Vďaka neustálemu prísunu nových informácií, ktoré nás nekompromisne zahlcujú sa myslenie človeka postupne mení podľa potrieb samotného konzumu, ktorého prioritou už dávno nie je človek, ale zisk.

Človek začal vyrábať nástroje, aby dokázal ovládnuť pôvodné prírodné prostredie, pričom dnes sa snaží prežiť zavalený ťarchou obrovského množstva ponúk z letákov medzinárodných koncernov na výrobu čohokoľvek. Vzťah kultúry a hodnôt človeka je dnes veľmi internzívny, médiá podporujúce obchodné spoločnosti každý deň preverujú naše vnútorné nastavenia a hodnoty, dokonca sa nám snažia odporúčať podľa nich žiadúci životný štýl, vďaka ktorému budeme šťastnejší ako sme boli doteraz. Mnohí rodičia zrejme povýšili tento novodobý konzumný spôsob života

³⁴ RAEPER, W. - SMITH, L.: Myslenie západnej civilizácie. Porta libri, 2003, str. 349.

za zdravý životný štýl, namiesto výletov do prírody chodia s deťmi oddychovať a zabaviť sa do moderných nákupných centier, pričom skvelý firemný marketing ich dokáže zlákať akciou akéhokoľvek druhu. Táto novodobá masová kultúra však nepriamo ovplyvňuje výchovu našich detí, ktoré tak do budúcnosti nadobudnú tie „správne“ spotrebné návyky pre obchodné reťazce. Dnešných adolescentov formuje najmä obrovský vplyv západnej a americkej kultúry, ktorá je v mnohých prípadoch predkladaná ako vzor. Televízna a filmová kultúra nám dnes ponúka väčšinou americké akčné filmy plné hrdinov zachraňujúcich svet od katastrof alebo plytké príbehy s lacnými zápletkami. Kvalitnú európsku produkciu, ktorá má svoju tradíciu dnes nachádzame najmä vo filmových kluboch, pre väčšinu súčasných producentov totiž nespĺňajú základnú požiadavku návratnosti zisku.

Snáď najväčšou tragédiou súčasnej kultúry je však tvorba pre deti a mládež, ktorá v minulosti významnou mierou prispievala k formovaniu postojov a hodnôt dieťaťa. Vychovávala v ňom vnímavého diváka, pričom formovala jeho vzťah k prírode a poskytovala mu dostatok príležitostí k vzdelávaniu. Rôznymi súťažami podnecovala jeho tvorivosť a svoj priestor venovala i problémom dospelujúcej mládeže. Dnes túto kultúru do istej miery nahrádza vyššie spomínaný internet, kde sú mladému človeku dostupné všetky informácie. Zároveň však odhaľuje množstvo pokušení, ktoré boli človeku doteraz neznáme ako napríklad diskusné fóra, kde sa stretávajú virtuálni priatelia využívajúci najmä internetom poskytovanú anonymitu. Internet sa stal jednoznačne našou neodmysliteľnou súčasťou, bez ktorej si dnes nevieme predstaviť napríklad bežnú komunikáciu v zamestnaní. Napriek tomu, že sme vďaka nemu získali niektoré novodobé problémy, poskytuje nám i množstvo pozitívnych možností rozvoja, ako aj uchovanie kultúrnych hodnôt budúcim generáciám. Vzájomný vzťah kultúry a hodnôt považujeme za neustále aktívny proces, prispôsobujúci sa vzájomným vplyvom a potrebám človeka.

2 Kultúra a civilizácia

2.1 Pojmy kultúra a civilizácia

Etymologický základ pojmu civilizácia nachádzame v latinských výrazoch ako *civis* – občan a *civilis* – občiansky, štátny. Vlastný termín civilizácia sa však v klasickej latinčine nevyskytuje, predpokladáme, že sa objavil až v období renesancie vo Francúzsku, pričom je zrejme odvodený od slova *civiliser*, ktoré znamená vštípenie zjemnených mravov, ako aj urbanizáciu a zdokonalenie. Osvietenstvo má zásluhu nielen na šírení používania pojmu kultúra, ale aj na následnom rozčlenení jej samotného chápania. Nástup sociálnych zmien, industrializácie a urbanizácie spôsobil používanie pojmu kultúra v širšom zmysle civilizácie.

Rozdielne chápanie a používanie pojmov kultúra a civilizácia sa nevzťahovalo iba na vedeckú obec. Vzájomné vymedzovanie pojmov kultúra a civilizácia koncom 19. a začiatkom 20. storočia nadobudlo takmer rozmer boja dvoch ideológií, nakoľko kultúra bola ako pojem pôvodu nemeckého a termín civilizácia pochádzal naopak z oblasti Francúzska. Napriek tomu, že sa tieto dva pojmy často prelínajú, nie sú si plným ekvivalentom. Pojem kultúra charakterizuje skôr individuálny rozvoj, kým termín civilizácia sa dotýka pokroku viac v zmysle kolektívnom. Pojem kultúra sa v nemeckom jazyku objavuje v druhej polovici 18. storočia pod vplyvom francúzštiny, pričom ju používajú najmä vyššie vrstvy. Tento termín zaznamenal oveľa rýchlejší vývoj k užšiemu a konkrétnejšiemu významu ako jeho francúzsky protajšok, pretože vo Francúzsku sa do popredia dostáva viac pojem civilizácia. Keďže civilizácia bola spájaná s francúzskou aristokraciou, získala nádych vyumelkovanosti a falošnosti, kultúra, ktorá sa stala doslova jej protikladom niesla v sebe vnútorné kvality ako vzdelanosť, pravdivosť či hĺbka.³⁵

Koncepcia kultúry presadzovaná Herderom uvádza spôsob chápania kultúry ako kultúrneho celku a zároveň aj ako plurality kultúr. Nemecký pojem kultúra čoraz viac smeruje k vymedzeniu a upevneniu národných odlišností, pričom sa postupne mení na charakteristický znak celého nemeckého národa. Črty ako pravdivosť, hĺbka a duchovnosť sa taktiež začínajú považovať za nemecké, pričom pojem kultúra zaznamenáva i určité prvky nadradenosti.

³⁵ SOUKUP, V.: Dějiny antropologie. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2005, str. 284.

2.2 Teoretické koncepcie civilizácie

Terminologický základ pojmu civilizácia pochádza pôvodne z Francúzska, avšak výraznejšie sa používal najmä u Rimanov, ktorí si ako občania veľmi dobre uvedomovali svoju príslušnosť k vtedajšej Rímskej spoločnosti. Všetkých ostatných považovali za barbarov, necivilizovaných a primitívnych, nižšie postavenú vrstvu. Po období antiky sa opätovný záujem o skúmanie civilizácie objavil až koncom 18. storočia, pričom osvietenci ju chápali ako spoločnosť založenú na základe rozumu a spravodlivosti. Napríklad W. F. Hegel vo svojej filozofii pojmy ako civilizácia či kultúra vôbec nepoužíva, miesto nich hovorí o útvaroch.

Skôr ako podáme výklad niektorých teoretických koncepcií civilizácie uvedieme dva navzájom dopĺňajúce sa významy tohto pojmu. Prvým sa pojem civilizácia chápe ako súhrn výtvarných a model určitého vyššieho stupňa spoločnosti, pričom ľudia dané hodnoty nevyznávajúcich považovali za nerozvinutých barbarov. Túto koncepciu presadzoval najmä L. Morgan vo svojom diele *Praveká spoločnosť*, kde podáva tri stupne vývoja: 1. divožito – najnižší, 2. barbarstvo - stredný, 3. civilizácia - najvyšší. Za barbarov boli považovaní najskôr všetci cudzinci okrem Rimanov, neskôr tak boli označovaní členovia kmeňa a spoločenstva na nižšom stupni vývoja. Druhý význam považuje civilizáciu za súbor viacerých civilizácií, napríklad čínskej, indickej alebo gréckej. S týmto názorom súhlasí A. Hykisch, pre ktorého je naša Európska civilizácia taktiež zoskupením kultúr mnohých národov, pričom vysvetľuje, že občas sa civilizácia a kultúra môžu prekrývať ako v prípade Japonska či Číny.³⁶

„Každý organizmus vzniká, vyvíja sa, aby nakoniec odumrel“³⁷, podľa Hykischu podobným spôsobom pocítovali niektorí filozofi rozvoj kapitalizmu v 19. storočí, pričom podľa nich rovnakým zákonom podliehajú i samotné civilizácie. Predstaviteľom tejto katastrofickej teórie bol Oswald Spengler, ktorý neuznával univerzálnosť morálnych hodnôt, podľa neho má každá kultúra autonómiu, ako aj svoj jedinečný systém hodnôt, ktorým rozumejú len príslušníci danej kultúry. Hykisch ďalej podáva výklad Spenglerovej teórie, v ktorej sa kultúry vyvíjajú zvnútra, pričom vonkajšími snahami ich nemožno ovplyvniť a ich vývoj zahŕňa dve štádiá: 1. štádium kultúry - štádium rastu, 2. štádium civilizácie – štádium úpadku. V štádiu úpadku sa podľa Spenglera nachádzala najmä vtedajšia západná civilizácia vrcholného kapitalizmu.

³⁶ HYKISCH, A.: *Nebojme sa sveta*. Bratislava: Lizard, 2001, str. 193.

³⁷ HYKISCH, A.: *Nebojme sa sveta*. Bratislava: Lizard, 2001, str. 195.

2.3 Stret civilizácií S. P. Huntingtona

Civilizáciami sa okrem iných vedeckých kapacít zaoberá i profesor Harvardskej univerzity S. P. Huntington, ktorý v roku 1993 uverejnil v americkom mesačníku *Foreign Affairs* prelomový článok *Stret civilizácií?*, čím vyvolal obrovskú diskusiu nielen v radoch odborníkov, ale aj širokej medzinárodnej verejnosti, pričom prezentované názory mu mnohí vyčítali. Následne problematiku civilizácie a kultúry rozpracoval v diele *Konflikt civilizácií a premena svetového poriadku* v roku 1996.³⁸

Na svoje predošlé diela nadväzuje opäť v roku 2001 svojou ďalšou publikáciou *Stret civilizácií*, v ktorej sa snaží vysvetliť, že jeho názory nie sú nevyhnutným a konečným vyústením budúceho vývoja, uvádza ich len ako možné budúce scenáre, ku ktorým však nemusí dôjsť.

Zaoberá sa analýzou stavu svetovej politiky od skončenia studenej vojny, pričom rozlišovacím znakom už nie sú ideológie a politika, ľudia sa definujú kultúrne, identifikujú sa podľa pôvodu, jazyka, náboženstva, hodnôt, zvykov, inštitúcií a zaujímajú sa najmä o to, kým vlastne sú. Venuje sa pojmu globálnej civilizácie, pričom v prvom rade ho chápe ako spoločnú základňu základných ľudských hodnôt. Na tomto mieste zároveň kritizuje slová Václava Havla, ktorý tvrdí, že „dnes žijeme v jednej globálnej civilizácii“,³⁹ nakoľko by to bolo zavádzajúce a zhoda niektorých spoločných hodnotových znakov ešte nie je dôkazom reálnej možnosti vzniku univerzálnej civilizácie. Podľa Huntingtona môžu padnúť svetové impériá, vlády štátov taktiež neustále vznikajú a zanikajú, vymieňajú sa i mnohé politické režimy, avšak civilizácie tu ostávajú stále. Klasifikuje osem základných typov civilizácií: 1. Čínska, 2. Japonská, 3. Hinduistická, 4. Islamská, 5. Západná, 6. Latinskoamerická, 7. Pravoslávna, 8. Africká. Zaoberá sa najmä západnou civilizáciou, avšak neuvádza judaistickú civilizáciu.⁴⁰

S. P. Huntington západu do budúcnosti odporúča prijať realitu všetkých ostatných existujúcich civilizácií a nevnucovať svoju kultúru cudzím civilizáciám ako jedinú a univerzálnu. Jeho šokujúce odhalenia sú veľmi dôležitým varovaním nielen pre americkú vedeckú a politologickú spoločnosť, vzájomnému ovplyvňovaniu a možným stretom cudzích kultúr je nevyhnutné venovať v celosvetovom merítku.

³⁸ HYKISCH, A.: *Nebojme sa sveta*. Bratislava: Lizard, 2001, str. 206.

³⁹ HUNTINGTON, S. P.: *Střet civilizací*. Praha: Rybka Publishers, 2001, str. 52.

⁴⁰ HYKISCH, A.: *Nebojme sa sveta*. Bratislava: Lizard, 2001, str. 208.

2.4 Budúci vývoj civilizácie

Dnešný človek sa o život okolo seba zaujíma veľmi aktívne, veľmi dôležitým aspektom je pre neho nielen vedomie súčasného smerovania dnešnej spoločnosti, zaujíma sa o celkový vývoj európskeho priestoru. Pôsobí a ovplyvňuje činnosť sveta v rôznych organizáciách na podporu rozvoja či ochranu životného prostredia. Kultúrne hodnoty ako činitele ovplyvňujúce naše smerovanie a vývoj nás v procese historického vývoja jednoznačne privádzajú k človeku zodpovednému, ktorému záleží nielen na osobnom prospechu jednotlivca, ale najmä na rozvoji spoločenstva ako celku. Vzdelanosť a vedomie našej jedinečnosti ako druhu nám pomáha nielen otvárať, ale aj meniť či dokonca postupne stierať kultúrne hranice medzi jednotlivými národmi, etnikami, spoločenstvami, veľkými či malými krajinami, štátmi blízkymi alebo ďalekými.

Podmienkou, ako aj jediným možným východiskom zmysluplného života ľudstva kdekoľvek na planéte je dnes najmä spolupráca a vzájomná tolerancia. Vážne otázky ochrany a udržateľnosti životného prostredia, neustáleho rastu populácie, možných potravinových zdrojov, vyčerpanosti zásob prírodných energetických zdrojov, ako aj stav technického pokroku či ohrozenie ľudstva biologickými, chemickými a jadrovými zbraňami potrebujeme riešiť nielen z pohľadu jednotlivých štátov, ale predovšetkým z hľadiska civilizácie ako celku, globálne.

Naši predkovia iné kultúry veľmi nepoznali, preto voči nim pociťovali strach a považovali ich za nesprávne, avšak my dnes žijeme v novom priestore najmodernejších komunikačných technológií, ktoré nám umožňujú spoznávať nové. Fenoménom súčasnosti je internetová sieť, vďaka ktorej máme nebývalú možnosť „virtuálne“ sa spojiť s ľuďmi prakticky kdekoľvek na svete, pričom už nie je potrebné precestovať stovky či tisíce kilometrov, aby sme sa mohli vzájomne dorozumieť. Budúcnosť ľudstva záleží na schopnosti vzájomnej tolerancie, ako aj rýchlym riešení akútnych ekonomických či ekologických problémov.

Záver

V prvej kapitole určenej kultúre a hodnotám sme sa zaoberali vznikom pojmu kultúra, ako aj jeho historickým vývinom a chápaním z pohľadu dejín filozofie. Kultúru sme priblížili ako tvorivý proces, pričom človeka sme v ňom predstavili ako jediného tvorca kultúrnych činností. Keďže cieľom našej práce bolo objasniť vzájomný vzťah kultúry a hodnotových orientácií človeka, načrtli sme možnosti chápania samotného pojmu hodnota, pričom sme si kultúru priblížili zároveň z pohľadu rozvíjajúcej sa teórie hodnôt 19. storočia. Pri výklade tohto zložitého vzťahu sme sa opierali o teoretické koncepcie takých mysliteľov ako H. Lotze, W. Windelband či H. Rickert a zaujímali nás najmä etické a morálne otázky kategorického imperatívu I. Kanta.

V druhej kapitole sme sa venovali výkladu pojmu civilizácia, pričom sme sa snažili objasniť rozličné chápanie a používanie týchto vzájomne zamieňajúcich sa pojmov. Jednotlivé spôsoby chápania pojmu civilizácia sme priblížili pomocou teoretických východísk L. Morgana, A. Hykische či O. Spenglera. V závere práce sme venovali budúcemu vývoju súčasnej civilizácie v zmysle jednoty ľudstva, pričom sme sa zaoberali otázkami ako kultúra konzumu, potravinové zdroje, rast populácie či ekológia. Zároveň si sme uviedli kritické pohľady S. P. Huntingtona a hľadali sme možné riešenia súčasných globálnych problémov.

Zoznam použitej literatúry

BROŽÍK, V.: Hodnotové orientácie. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Filozofická fakulta, 2007.150s. ISBN 80-8050-958-1

BROŽÍK, V.: O hodnotách a ľudoch. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa V Nitre, Filozofická fakulta, 2006. 178 s. ISBN 80-8050-958-1

CASSIRER, E.: Esej o človeku. Bratislava: Nakladateľstvo Pravda, 1977. 392 s.

CICERO, M.T.: Tuskulské rozhovory. Bratislava: Tatran, 1982. 536 s.

ČEBOKSAROV, N. N. – ČEBOKSAROVÁ, I.A.: Národy-Rasy-Kultury. Praha: Nakladatelství Mladá Fronta,1978. 240s.

FOBELOVÁ, D.: Tri rozmery kultúry. Bratislava: Vydavateľstvo IRIS,2004. 148 s.
ISBN 80-89018-75-0

FRANKL, G.: Archeologie mysli. Praha: Nakladatelství Portál s.r.o., 2003. 184 s.
ISBN 80-7178-692-6

FUKUYAMA, F.: Konec dějin a poslední člověk. Praha: Nakladatelství Rybka Publishers, 2002. 384 strán. ISBN 80-86182-27-4

GÁLIK, S.: Filozofia a mystika. Bratislava: Vydavateľstvo IRIS, 2006. 180 s.
ISBN 80-969360-2-6

GEIST, B.: Sociologický slovník. Praha: Victoria Publishing a.s., 1992. 648 s.
ISBN 80-85605-28-7

HAJKO, D.: Filozofia a socialistická kultúra. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1979. 116 s.

HAJKO, D. a kol.: Globalizácia a kultúra súčasnej slovenskej spoločnosti. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa V Nitre, Filozofická fakulta, 2005. 128 s. ISBN 80-8050-855-0

HAJKO, D.: Etika v dialógu kultúr. In: Kulturologické pohľady. Nitra: Katedra kulturológie Filozofickej fakulty UKF v Nitre, 2002. s. 1-15. ISBN 80-8050-583-7

HRDÝ, L. – SOUKUP, V. – VODÁKOVÁ, A.: Sociální a kulturní antropologie. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON) ve spolupráci se Sociologickým ústavem AV ČR, 1993. 157 s. ISBN 80-901424-1-9

HUBA, M. – NOVÁČEK, P.: Šok z prosperity: čítanka z globálnej problematiky, I. diel. Bratislava: Spoločnosť pre trvalo udržateľný život v SR v spolupráci s Univerzitou Palackého v Olomouci a STUŽ/ČR, 1995. 148s. ISBN 80-967381-6-X

HUBA, M. – NOVÁČEK, P.: Šok z prosperity: čítanka z globálnej problematiky. Olomouc: Vydavatelství UP v Olomouci, 1995. 236 s. ISBN 80-7067-530-6

HUNTINGTON, S. P.: Sřet civilizací - Boj kultur a proměna světového řádu. Praha: Nakladatelství Rybka Publishers, 2001. 448 s. ISBN 80-86182-49-5

HYKISCH, A.: Nebojme sa sveta. Bratislava: Lizard spol s. r. o., 2001. 371 s. ISBN 80-967844-3-9

KAFKA, B.: Kultúra rozumu a vôle: Človek budúcnosti. Bratislava: Vydavateľstvo Ars Stigmy, 1992. 344 s. ISBN 80-85264-38-2

KICZKO, L. a kol.: Dejiny filozofie. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo - Mladé letá s. r. o., 2004. 142 s. ISBN 80-10-00351-4

KNABE, G. S.: Pojetí kultury ve starém Římě a raný Tacitus. In: Kultura v zrcadle dějin filozofie. Praha: Mladá fronta, 1982. s 96-165.

KONDRLA, P.: Filozofia hodnôt v 19. storočí. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa, Filozofická fakulta, 2007. 85 s. ISBN 80-8094-027-4

MEŽUJEV, V. M.: Kultúra a dejiny. Bratislava: Nakladateľstvo Pravda, 1980. 212 s.

MISTRÍK, E.: Kultúra amultikulturálna výchova. Bratislava: Vydavateľstvo IRIS, 1999. 348 s. ISBN 80-88778-81-6

MURPHY, R. F.: Úvod do kulturní a sociální antropologie, druhé vydání. Praha: Slon/sociologické nakladatelství, 2006. 268 s. ISBN 80-86429-25-3

RAEPER, W. – SMITH L.: Myslenie západnej civilizácie, Vydavateľstvo Porta libri, 2003, 464 s. ISBN 80-967954-1-4

SEILEROVÁ B.: Človek v paradigách filozofickej antropológie. K syntéze výpovedí o človeku. Bratislava: Vydavateľstvo IRIS, 2004. 169 s. ISBN 80-89018-70-X

SOUKUP V.: Dějiny antropologie. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2005. 667 s. ISBN 80-246-0337-3

VAJDA J.: Úvod do filozofickej antropológie. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Filozofická fakulta, 2000. 116 s. ISBN 80-8050-358-3

WOLF J.: Teorie kultury, Kapitoly z kulturní antropologie: Universita Karlova v Praze, Státní pedagogické nakladatelství, druhé vydání, 1972. 252 s.